

Jacek Skudlarski
Katedra Organizacji i Inżynierii Produkcji
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

PROCEDURA BADANIA STRAT NA SKUTEK PRZESTOJÓW JAKO ELEMENT KOSZTÓW EKSPLOATACJI CIĄGNIKA

Streszczenie

Przedstawiono propozycje szacowania strat na skutek przestoju ciągnika z powodu awarii. Zależność na koszty strat mogłaby być uzupełnieniem zależności na koszty eksploatacji ciągnika

Słowa kluczowe: ciągnik, obsługa techniczna, awaria, strata

Wykaz oznaczeń

S_{tr}	– straty w wyniku przestoju [zł/godz]
C_{sprzed}	– cena sprzedaży plonu [zł/t]
Q	– oczekiwany plon [t/ha]
F_{upr}	– powierzchnia uprawy przypadająca na jedną maszynę [ha]
k_{str}	– wartość strat dziennych [1/dzień]
T_F	– faktyczny okres wykonania prac jedną maszyną [dni]
T_{agr}	– okres agrotechniczny [dni]
T_{zm}	– czas trwania zmiany roboczej [h]
K_{str}	– koszty strat na skutek awarii ciągnika [zł/godz]
S_{troc}	– roczne straty na skutek przestoju ciągnika [zł/rok]
T_{prze}	– ogólny czas przestoju ciągnika z powodu awarii [godz/rok]

Wstęp

Opłacalność produkcji rolniczej wiąże się z redukcją kosztów produkcji a szczególnie ze zmniejszeniem tych składowych, których udział w całości kosztów jest najwyższy. Według badań IERiGŻ w strukturze kosztów produkcji roślinnej istotny bo sięgający 37-42% udział stanowią koszty związane z wydatkami na eksploatację ciągników i maszyn [IERiGŻ 1997].

Nieobojetny wpływ na koszty eksploatacji maszyn i ciągników posiadają wydatki związane z ich obsługą techniczną (naprawy, przeglądy techniczne itp.). Według badań zagranicznych udział kosztów obsługi technicznej w kosztach pracy ciągników sięga 20-40%, co w kosztach produkcji stanowi 8-15% [Bohm 1993; Liliakin 2001]. Awarie ciągników i maszyn pociągają za sobą nie tylko wydatki na ich usunięcie ale powodują również przestoje w czasie których agregaty nie wykonują zadanej im pracy.

Nie wykonanie pracy w terminie pociągają za sobą będzie negatywne konsekwencje, choćby w postaci strat plonu. Takie konsekwencje odczuwało na przełomie lat 80 i 90-tych rolnictwo krajów b. ZSRR, gdzie z powodu przestojów kombajnów zbożowych tracono nawet 20-36% plonu [Czerepanov, Halfin 1990]. Problem przestojów wynikających z przyczyn awarii technicznych aktualny jest również w zachodnioeuropejskim rolnictwie. Badania niemieckie wykazały, że na przełomie lat 1996-2001 wzrosła częstotliwość awarii ciągników co spowodowało wydłużenie czasu przestoju przeciętnie z 2,3 do 3,9 dni na 1000 godzin pracy [Top Agrar 2002]. Podejmowane są próby szacowania strat na skutek przestojów. Przykładem może być zależność podana przez Kusznariewa [2005], która pozwala szacować straty na skutek przestoju maszyny przy wykonywaniu konkretnej czynności w danej uprawie. Przedstawia się ona następująco:

$$S_{tr} = \frac{C_{sprzed} \cdot Q \cdot F_{upr} \cdot k_{str} \cdot (T_F \cdot T_{agr})}{2 \cdot T_F \cdot T_{zm}} \quad (1)$$

Według zamierzeń Kusznariewa może być ona użyteczna szczególnie dla użytkowników maszyn i ciągników, którzy chcą wnieść roszczenia do producentów o rekompensatę strat za awarie wynikłe z winy producenta, które w warunkach krajów b.ZSRR stanowią nawet 67-74% ogólnej liczby awarii [Konkin 1999]. Opracowanie sposobu szacowania strat, choćby przeciętnych strat na skutek przestoju ciągnika z powodu awarii na potrzeby polskich rolników byłoby bardzo przydatne. Idealnym rozwiązaniem byłaby możliwość uzupełnienia wspomnianą zależnością metodyki szacowania kosztów eksploatacji ciągnika opracowana przez IBMER, która ma szerokie zastosowanie zarówno w nauce jak i praktyce.

Szacowanie strat wynikających z przestojów z powodu awarii ciągnika

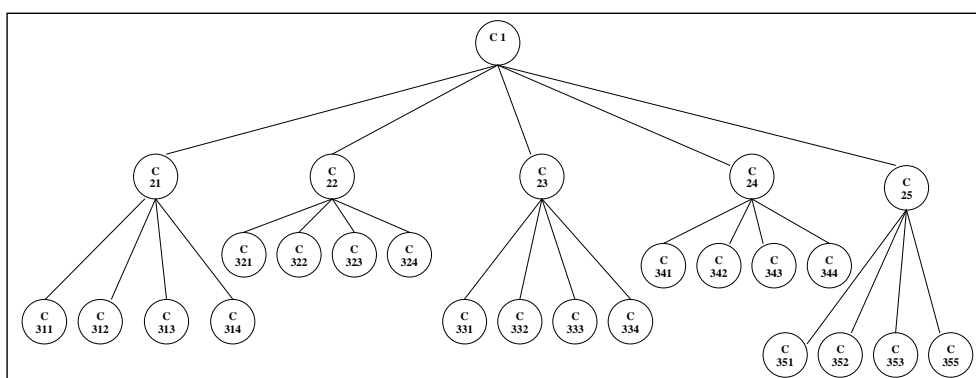
Zależność określająca straty z powodu awarii ciągnika by mogła być wkomponowana w zależność na koszty jego eksploatacji musi być wyrażona w tych samych jednostkach co pozostałe człony a mianowicie w złotych na godzinę. W tym przypadku straty należałoby odnieść do godziny przestoju ciągnika. Inaczej mówiąc roczne wspomniane straty wyrażone w wartości walutowej powinny być podzielone przez średni czas przestojów ciągnika w roku jak przedstawiono w zależności:

$$K_{str} = \frac{S_{troc}}{T_{przestoj}} \quad (2)$$

Przeciętny czas przestoju ciągnika w roku można traktować jako część tracona planowanego wykorzystania rocznego. Można go wyznaczać poprzez pomiary w warunkach rzeczywistych, jednakże będą one czaso- i pracochłonne. Możliwe w tym przypadku jest wykorzystanie opinii ekspertów, którzy bazując na swej wiedzy i doświadczeniu mogą oszacować przeciętny czas przestojów ciągnika w roku z nie gorszą dokładnością. Tym bardziej, że metoda eksperko-matematyczna przedstawiająca opinie ekspertów w postaci liczbowej jest metoda uznawaną i powszechnie stosowaną na świecie [Skudlarski 2002].

Bardziej złożony problem stanowi szacowanie wielkości strat jakie mogą wynikać z przestojów z powodu awarii. W produkcji roślinnej będą to przede wszystkim straty plonu ale również mogą to być niezyskane przychody z niewykonanych usług na zewnątrz gospodarstwa.

Ogólne straty ponoszone z tego tytułu generowane są przez różne czynniki m.in. gatunek, odmiana rośliny, czas przestoju, okres agrotechniczny z których każdy wydaje się ważny, jednakże może charakteryzować się większym lub mniejszym wpływem na wielkość strat w porównaniu do innych czynników. Przydatnym działaniem będzie hierarchizacja owych czynników pod względem ich wpływu na wielkość strat powstałych w wyniku przestoju ciągnika. Znajomość tej hierarchii pozwoliłaby udzielić odpowiedzi na jakie czynniki należałoby zwrócić uwagę by minimalizować straty powstałe z powodu awarii ciągnika. Studia literaturowe oraz doświadczenia własne pozwoliły wyróżnić szereg takich czynników. Z uwagi, że hierarchizacji ich ważności mogliby dokonać odpowiedni eksperci, czynniki rozgrupowano i przedstawiono w postaci drzewa zdarzeń (rys. 1).

Rys. 1 Drzewo zdarzeń

Fig. 1. Tree of events

Zgodnie z ideą drzewa zdarzeń wyróżniono grupy czynników, stanowiące cele II poziomu wspomnianego drzewa (oznaczone literką C i dwucyfrowo). W każdej grupie wyróżniono czynniki tzn. cele III poziomu (oznaczenia trzycyfrowe). Pełny skład drzewa zdarzeń przedstawiono w tabeli 1.

Sposób przedstawiania czynników zgodnie z ideą drzewa zdarzeń ma szczególne znaczenie dla prowadzenia ekspertyzy jako ułatwienie dla eksperta.

Tabela 1. Czynniki decydujące o wielkości start finansowych związanych z przestojami z powodu awarii ciągnika

Table 1. Factors determining the size of financial losses due to downtimes caused by tractor breakdown

C 21 – Czynniki produkcyjne gospodarstwa	
C 311	Wielkość produkcji (plon, powierzchnia) w uprawach w których stosowany jest dany ciągnik
C 312	Rodzaj (gatunek, odmiana) roślin i zdolność ich do utraty plonu lub/i jakości po przekroczeniu wymaganego terminu agrotechnicznego
C 313	Cena zbytu plonu roślin
C 22 – Niezawodność ciągnika i poziom obsługi technicznej	
C 321	Częstotliwość awarii ciągnika
C 322	Czas przestoju ciągnika przy usuwaniu awarii (uwzględniający również czas przybycia ekipy remontowej, ściągania części zamiennych, oczekiwania na remont w warsztacie itp.)
C 323	Oferta serwisanta w zakresie wynajmu ciągnika zastępczego
C 23 – Czynniki agrotechniczne i organizacyjne	
C 331	Długość dopuszczalnego okresu agrotechnicznego dla zabiegów w których nastąpił przestój ciągnika
C 332	Rodzaj zabiegu podczas którego pojawiła się awaria i jego znaczenie na wielkość plonu oraz jakość plonu danej rośliny
C 333	Dostępna liczba godzin pracy w dekadzie (okresie) w którym nastąpił przestój ciągnika z powodu awarii (wymuszona długością dnia, warunkami pogodowymi, innymi obowiązkami rolnika itp.)
C 24 – Dodatkowe czynniki ekonomiczne	
C 341	Wzrost kosztów eksploatacji ciągnika na skutek spadku wykorzystania rocznego ciągnika wywołanego przestojami ciągnika
C 342	Utrata przychodów z powodu niewykonania usługi na zewnątrz gospodarstwa lub innych prac w gospodarstwie
C343	Koszty ponoszone na eksploatację ciągnika zastępczego lub na wynajem ciągnika lub zamówionej usługi

Szacowanie strat powstałych na skutek awarii ciągnika stanowi bardziej złożony problem niż w przypadku określonych maszyn np. kombajnów zbożowych. Te ostatnie wykonują jeden rodzaj prac w określonym terminie w roku co ułatwia ocenę strat a zresztą pozwalają skorzystać z zależności Kusznieva [2005].

Ciągniki natomiast wykonują różnego rodzaju prace nawet w okresach kiedy nie wykonuje się prac polowych. Stąd też rysuje się konieczność innego podejścia do kwestii szacowania strat. Zdaniem autora należy wyjść z założenia, że wszelakiego rodzaju straty w produkcji obniżają planowaną wartość uzyskanych efektów prowadzonej działalności np. wartości oczekiwanych plonów, przychody z usług. Można w tym przypadku posłużyć się schematem drzewa zdarzeń umieszczając jako cel główny oczekiwaną wartość uzyskaną z produkcji, usług itp.

Schodząc na niższy poziom należałoby wyróżnić dwa czynniki (cele). Wartość rzeczywiście uzyskana oraz straty. Wpływ tych czynników można określić odpowiadając na pytanie ile procent w stosunku do oczekiwań stanowią straty a ile uzyskane przychody.

Przechodząc na kolejny niższy poziom można by wyróżnić szereg czynników odzwierciedlających zakres działalności w której wykorzystywane są ciągniki np. uprawa zbóż, okopowych, usługi itp. a ich wpływ oceniać rozpatrując jaki procent strat wygenerowały poszczególne z nich.

Na kolejnym niższym poziomie należałoby wyróżnić kolejne czynniki. Jednym z takich czynników byłby czynnik o nazwie przestoje ciągników z przyczyn awarii. Znając w jakim procencie wpływa on na wyższy czynnik i mnożąc tę wartość przez wartości wyższych czynników leżących na drodze do celu głównego uzyskamy tzw. priorytet systemowy ukazujący jaki procent wartości jest tracony na przestoje z powodu awarii np. w zbożach. Dzięki temu uzyskamy wartość wyrażoną w złotych. Oceniając poszczególne straty spowodowane przestojami ciągnika w innych dziedzinach (uprawach) i sumując je uzyskamy straty z produkcji w skali rocznej (Str). Dzieliąc je przez średni czas przestoju uzyskamy przeciętną wartość strat wyrażoną w zł/godz.

Przedstawiona procedura może być przeprowadzona przy wykorzystaniu metody ekspercko-matematycznej, gdzie eksperci powinni dysponować długoletnim doświadczeniem w zakresie produkcji w gospodarstwie

Podsumowanie

Przedstawiona procedura badań pozwala opracować zależność umożliwiającą szacowanie strat na skutek przestoju ciągnika z powodu awarii. Powiązanie elementów decydujących o stratach jak i czasie przestojów w drzewo zdarzeń

(schemat Isikawy) umożliwia dokonywanie symulacji poprzez zmianę wartości wpływu danego czynnika na czynnik nadrzędny. W ten sposób można symulować jak zmiana danego czynnika powoduje zmniejszenie strat. Umożliwi to udzielenie odpowiedzi, czy w warunkach danego gospodarstwa konieczne jest korzystanie na czas awarii z zewnątrz czy też nie. Producent ciągników świadczący serwisowe usługi może uzyskać odpowiedź dotyczącą zasadności oferowania w swych usługach ciągnika zastępczego.

Bibliografia

Bohm M. 1993. Brekdowns in agricultural tractors. *Agricultural Engineering Vol 48 nr 3 str 73-83.*

Czerepanov S.S., Halfin M.A. 1990. Problemy powyzszenija techniczeskowo urownia i nadzieznost'i selskochozjastwiennej techniki. *Technika w selskom chozjastwie nr 6 s. 3-5.*

Konkin J.A. 1999. Techniczeskij serwis w APK: problimy i puti ich reszenija. *Traktory i Selskochozjastwiennyje Masziny nr 1 s. 2-5.*

Kusznariw L.I. 2005. Zaszczita prav potrebitela pri prostoje tehniky v garantijnyj period. *Traktory i Selskochozjastvennyje Mashiny nr 2 s. 35-36.*

Lialiakin W.P. 2001. Koncepcja razwitia remonta techniki na baze wostanowlenija I uprocznienija detalej. *Mechanizacja i Elektryfikacja Selskowo Chozjastwa nr 6 str 10-15.*

Top Agrar. 2002. Hohere-anfalligkeit. Nr 5 s. 93.

EXAMINATION PROCEDURE FOR LOSSES DUE TO DOWNTIMES AS AN ELEMENT OF TRACTOR OPERATING COSTS

Summary

The work presents proposals for assessment of losses due to tractor downtime caused by breakdown. Loss costs function would supplement tractor operating costs function.

Key words: tractor, technical service, breakdown, loss